

که سایه تی سه دام حسین لیکۆلینه وه به کی سیاسی و کۆمه لایه تی و سایکۆلۆجی

هه موو دیکتا تۆریک میژویه کی خوی هه به و هه مویشی بریتیه له میژویه کی نیگه تیف، و هه ر دیکتا تۆریکیش له میژودا به شیوه به ک کۆتایی هاتوه . بالیره شدا که میکیش له میژوی دکتا تۆر سه دام حسین بکۆلینه وه .

سه دام حسین قۆناغی هه رزه کاری

سه دام له 1937/4/28 له العوجه که ده که وینه لای تکریت - شوینی له دایک بوونی سولتان سه لاح الدین الایوبی - شارۆچکه به کی بچوکه که ده که وینه 120 کم باکوری به عداد وه که مندالی خیزانیکی جوتیار دپته دنیاوه . سبجه تلفاح به بی میرد سکی به سه دام پر ده بیته ، به واته ئه م منداله (سه دام) بو کۆمه لگای رۆژه لاتیه به زۆلیتی له دایک بوه . دایکی هه ولی دابوو ئه م منداله زۆله به کاری قورس و خوعه زیه تدان له بار به ریت . سبجه تلفاح دوابی شوی کرد به ابراهیم الحسن و ئه م باوه پیا به یه حه زی به چاره ی ئه م منداله غه ربه نه ده کرد . سه دام ده ر کرا به لای خیر الله التفاحی خالی که ئه فسه ری که رتیکی سوپای عیراقی بوو . خیر الله تلفاح له سالی 1941 به شدار بوو له راپه رینیک دژ به رژی می مه لیک فه یسه لی دووی هاشمی . خیر الله تلفاح گیرا ، و وه که گه وه ی خیزانه که بو چهنه سالیکی خرایه به ندیجانه . سه دام له ناوه راسنی کاتیکی پرته وزم و فته نه گه وه ده بیته . خه لکی دیکه که تا گاداری ئه وه ن سه دام به زۆلیتی له دایک بوه که س توخنی نا که ویت . ده وامی قوتابجانه ناکات و خوی ده دزیته وه و گومانی مامۆستا کانی تکریتی بو خوی دروست ده کات . وه که مندالیکی ته مهن 10 ساله زۆر حه زی له تیرۆر و ئه شکه نجه و ئازاردان کردوه که دره نگانیک گه بانديه نوکی سسته میکی کۆزه ری خه تهر . هه میسه شیشیکی پیوه که له ها ورپیکانی قوتابجانه ی پیداه و سه گی دیکه ی پی دوور خسته ته وه و په رش و بلاوه ی پی کردوون . له قوتابجانه ئه م شیشه ی له ژیر جه لایه که ی شار دۆته وه و جار و باریش شیشه ئاسنه که ی له نا و ناگر دانا وه هه تا سوور هه لگه رپاوه و به بهر چاوی مندالانی ده ورویشتی خوی ناویتی به قنگی پشيله و سه گه وه که ده یان گرتن . ئه م ئاسنه شه رف و باوک و ده سه لاتیه بووه . ته نیا ها ورپی و پارێزگاری بوه له به رامبه ر به کۆمه لگایه کی توند و په ق که له خویان دوور ده خسته وه چونکه سه دام به زۆلیتی له دایک بوه و دایکی شوی کردۆته وه و که س نازانیت له کۆی ده ژی . ته نیا شت که سه دام خوی پیوه ده گر ته وه شیشه ئاسنه سووره و کراوه که ی بوه که ته وانیه به ئه شکه نجه و ئازاره وه پیکوشته که ئه م پی ویراون و زال بوه به سه ریاندا . ئه مانه ش بریتی بوون له ئاژهل (سه گو پشيله و...) . به م په فتاره و یستویه تی جگه له شار دنه وه ی که مو کۆر به که سایه تیه که ی ، سه رنجی ده ورویشته که یشی به لای خۆیدا رابکیشیت . ئه مانه هه مووی شوینه واری سایکۆلۆجی قورس به تایبه ت له ژیا نی مندالیدا جیده هیلیت که بو دواتر په نگدانه وه ی نه گه تیخی خوی ده بیته . په فتاری ئه و ده یان ساله ی سه دام به روونی نیشانی داین که چه نده رقی له کۆمه لگای خوی بوو . هه ر بویه خه لکی ئه م کۆمه لگایه ش رقیان له م مرو فیه . هه روه که بینیمان له دوا چرکه ی گرتنی وه که جرجیک له نا و کونی ژیرزه مینیکی بچکۆله دا به و دیه نه ناشیرین و پیس و پۆخلیه وه ی راسته و خۆ بی به رگری کردن ترسنۆکانه خوی ته سلیم به فه رمانی به رامبه ره که ی کرد و بینیمان چۆن وه ستاوه و چاوه رپی به زه یی کردنه پی . ئه م چرکه یه ئه وه ده هیئیت که به تایبه ت ده روناسه کان لیکۆلینه وه ی خوی بو بکن . زۆر به ی ته وانیه که له کاتی ده سترۆیشته ویدا زه بروزه نگ به رامبه ر به مرو ف به کار ده هیئین و بیبه زه بین ، ئه مانه له و مرو فانه ن که له کاتی ته نگانه و بیه ویدا زو و داوای پارانه وه ده کهن و رۆخی خویان لاخۆشه و یسته . ئه مانه له سایکۆلۆجیه تی سه دامی گه ورده را په گی داکوتا وه . ئه گه ر نا ئه ی ئه م هه موو دیارده و په فتاره ی ده یان ساله ی ئه م که سایه تیه نه گه تیقه م چۆن بۆ شی ده که یته وه ؛ به لام له بری به شیشی ئاسنی سووره و کراوه که له ئاژهل پیته دا و ده سوتاند ، دواتر به ده زگای داپلۆسین و توپ و فرۆکه ی جهنگی و چه کی کیمیاوی و ئه نقال و ویرا نکردنی ژینگه و شارو گوندو کوچ پیکردنی مرو ف و

سو تاندنی کانه نهوته کان و جهنگی دژ به هاوسیکانی و به کومه ل کوشتی کورد و شیعه و ئیویزیسیون و به به بند کردنی ده بیان هه زار مروث و له سیداره دان و کوشتن به دهستی خودی خوئی ده برپی . بهم شیوه به ناخی خوئی و سایکولوجیه ت و نه خوشیه کانی خوئی ده برپی . نه مانه هه مووی که لتوری سه دامی هه رزه کار و گه وره ش بوه . دیاره بو توله سه ندنه وهش بو رباوردوی خوئی ژیاوه ، بو پر کردنه وهی بو شاییه که سایه تیه کانی خوئی . سه دام له گه ل نه وه موو بیویژدانی و زورداریه تیه وه که له خه لکی ولاته که ی ده کرد ، که چی له هه مان کاتیشدا چاره یی خوشه ویستی لی ده کردن . به لام ده ویست به زور و به زه بری ترس لی خوشی بوین ، به لی داوای خوشه ویستی له کومه لگایه کی کویله کراوی بیده سه لاتکراوی ژیر ده سه ده کرد .

نایدیولوجیه تی به عیش کره گری نه گه تیغی خوئی هه بوه له سه ر که سایه تی سه دام

به لام نه م شیوه ی ژیان و گه شه کردنی سه دام نه وه ناگه به نیت که گشت ره قناره کانی نه م دیکنا توره ی پی پیوین . هه ره له سه ر ده می قوتالجان وه سه دام دلخوش بوه به نامانجه ناسیونالیستیه کانی حیزی به عسی عیراقی که نه وه کاته چالاکی ژیر زه مینی ده کرد . نه و نایدیولوجیه ته خه تهری که نه م که سه نه گه تیغه نوینه رایه تی کردوه ته نیا ده توانیت مروثی وه که نه م و حیزی به عسی لی به ره هم به نیت . وه که سی له م جو ره ش ته نیا ده توانن له م نه مۆسفییه سیاسی و نایدیولوجیه دا بژین و خو یانی تیدا بیننه وه . هه ندی جار چه وساندنه وه مروث ده کاته شو پرشگیر و رزگار که ری ده بیان ملیون مروث ، زور جاریش وه که سه دام حسین لی دروست ده کات که ده بیته هیته ری کویره وه ری بو ده بیان ملیون مروث . بو یه ده بیت تی بگه ی که دروست کردنی کومه لگایه کی ناشتیخواز و بهر نامه ی کومه لایه تی دروست و دادپهروهری کومه لایه تی و نه هیشتنی دوا که وتوبی و هه ژاری و سیسته می پیشکه وتوی پهروه ده چهنده بو ژیان پیوستن .

نه دۆلف هیتلر و سه دام حسین له بهر اور دیکدا

"نه دۆلف هیتلر له مانگی 1889/4 له شار یکی گچکه ی نه مساوی به ناوی براوانا هاتوته دنیاوه . بارودوخی ئابوری کهس و کاره که ی هه ره چهنده خراب نه بوه ، به لام لایه نی کومه لایه تی و مرویی خیزانه که دلخوشکه ره نه بوه . هیتلر مندالی چواره م ده بیت له ژنی سییه می باوکی . باوکی موچه خووری دائیره ی گو مرگوه . که هیتلر له دایک بوو ته مهنی باوکی په نجا سال بوو ، و دایکی 28 سال بوو . باوکی هه ره به ته مهن گوره تر نه بوو له کلارای دایکی و له منداله کانی ، به لکو پیاویکی توند و به زه بر بوو . گه رمی و خوشه ویستی تیدا نه ده بینرا . ژیا نی خیزانی باوکی ، سی ژن ، که په کیکیان 14 سال له خوئی به ته مهن تر بوو ، ژنه که ی تری 23 سال له خوئی گنجتر بوو ، ژنیکی ته لاق دابوو ، و حهوت مندالیشی دروست کردبوو . مندالیکیان له ئافره تیک بوو یی نه وه ی بیت به ژنی خوئی ، به واتای رۆژه لاتنی زول بوو . دوو مندالی تری به ماوه یه کی کورت دوا ی ئانه گی ژن هیئانه که ی له دایک بوون . نه مانه بارودوخی کومه لایه تی باوک و دایکی هیتلر و نه مۆسفییری ناو خیزانه که ی بوه . مردنی زووی باوکی کاره گه ری خوئی هه بوه له سه ر پرۆسه ی گه شه کردنی هیتلری ته مهن هه رزه کار . هیتلر دوا ی فه شله بوونی نه خسه پیشه ییه کانی چهنده سالیکی له قینا مایه وه هه تا ماوه یه کی کورت بهر له هه لگیرسانی جهنگی به که می جیهانی . بژوی ژیا نی نه و ماوه یه ی به کاری نه م و نه و ده با ته سه ر و ژیا نی له شوینی که سه یی مال و ییکه سه کان ده با ته سه ر و په نای بو نه م شوینانه بردوه . دواتر کیتی (خه باتم - کفاحی) نووسی که تیدا رقی و کینه ی هیتلری تیدا ده بینریت و له که موکوری خو یه وه خوئی به ره گه زنیکی سه ره مووره گه زه کانی تر داده نیت . ههروه که سروشتی سه دام حسین رقی له ناین ، و دیموکراسیه ت و یه هودی و مارکسیزم و لیبرالیزم و ئینسانیه ت بوو . " وستی گشت جیهان بجانته ژیر چنگ و عه زه مه تی خو یه وه . لیره دا ژیا نی کومه لایه تی و خیزانی هیتلری هه رزه کاری و گه ورپی ، خالی هاو به شی زوره له گه ل نه وه ی سه دامی هه رزه کاری و گه ورپی ، به لام هه ره یه که یان له کیشوه ریک و زه مه نیک و کولتوریکی تر دا ژیا ون . هه ردوکیان دوو که سایه تی نه گه تیغی سه ده ی بیسته من چ له ر ووی ژیا نی کومه لایه تی و پهروه ده وه و چ له بیر کردنه وه ی

سیاسی و بیرونی ده مارگیری نه ته وهی و پراسیزم (به عس و نازیته). ئایا پراکتیک و جیهانیستی سه دام حسین چ جیاوازیه کی هه به له گهل ته وهی هیتله ردا. ته وهی به عس له گهل ته وهی نازیته تدا؟

به عس و نازیته له بهر اور دیکدا

پرسی به عس په پیره وهی هه مان بهرنامه ی پرپوځا گنده و فکری و پراکتیکه وهی نازیته تی کردوه له بهرنامه ی به نازی کردنی (به عس) ی کردنی گشت گهلانی عیراق، ههروه که سه دام حسین و ته نی ته نیا به عسیه کی باش عیراقیه کی باشه. به لام پیچه وانه که ی وارا ستره که بوتری ته نیا به عسیه کی مردوو به عسیه کی باشه. مشیل عه فله ق وه که دروستکری فکری به عس کاریکه ری نایدیولوجیه ته ده بیاتی نازیته تی له سه ر بوه. به لی ته م جوړی مرو فانه و دروستکردنی ته م جوړی پارت و ئمبراتور و ده سه لاتانه به و جوړی ستر و کوره سیاسی و نایدیولوجیه وانه که ئامازم پیدان به شدارن له هه لگیر ساندنی ته و ژماره جهنگانه ی که له میژودا رویان داوه به و هه موو ته نجامه خراپانه یانه وه بو مرو ف و ژینگه گش. به لی که سایه تی نه که تی ف و چند جهنگیک که ده چنه ناو په پرتوکی میژوه وه به لام بو دیوه چه وته که میژوو. هیتله ری نازی توانی وا له میلیله ته که ی بکات که ده بانوت (جهنگی سه رتاسه ری) میان ده ویت. ته لمانی ته و کاته به شانازیته وه ده بانوت "من فاشستم".

مردنی زووی باوکی کاریکه ری خو ی هه بوه له سه ر پر و سه ی گشه کردنی هیتله ری ته من هه رزه کار. هه رچه نده زیرک بوه، به لام قوتاییه کی پله ناوه پراست بووه له قوتایخانه. هه زی له پیشه ی به رزتر کردوه و به ره وهونه ر چوووه. له سالی 1908 به ته منی 18 سالی ده گوژیته وه بو قیئای پایته خت بو ته وهی بیته وینه کیش. به لام ته کادیمای هونه ر دوو جار به دوا ی به کدا داوا کاریه که ی ره ته ده کاته وه. هه ر به م جوړه نه یوانی بچیه قوتایخانه ی میعماری چوونکه خاوه ن پروانامه ی ئعدادیه نه بوو. دوا ی فه شهل بوونی نه خسه پیشه ییه کانی هیتله ر چه نده سالی له قیئای مایه وه هه تا ماوه یه کی کورت بهر له هه لگیرسانی جهنگی یه که می جیهانی. بژیوی ژبانی ته و ماوه یه ی به کاری ته م و ته و ده با ته سه ر و ژبان له شوینی که سه بی مال و یکه سه کان ده با ته سه ر و په نای بو ته م شوینانه بر دوه. به لام هیتله ری هه رزه کار هیچ کات په نای بو ته وه ش نه ده برد پیشه یه کی ته واو و ری کویک فیئر بیته ههروه که چون هه رگیز نه یده توانی دیواری ته وه کون بکات شتیک / مه سه له یه که سیستیماتیک بیرو هوشی بپریت و له م بیرو هوشه پیداکاری پیبکات و له میشکی خویدا هه زمی بکات. دواتر کیتی (خه باتم - کفاحی) نووسی که تییدا رپق و کینه ی هیتله ری تییدا ده بینریت و له که موکوری خو یه وه خو ی به ره گه زیکه سه ر هه مووره گه زه کانی تر داده نیته. رقی له ناین، و دیوکراسیه ت و به هودی و مارکسیزم و لیبرالیزم و ئینسانیه ت بوو". ویستی گشت جیهان بخاته ژیر چنگ و عه زمه تی که سایه تی خو یه وه. لییره دا ژبانی کومه لایه تی و خیزانی هیتله ری هه رزه کاری و گه ورپی، خالی هاو به شسی زوره له گهل ته وهی سه دامی هه رزه کاری و گه ورپی، به لام هه ریه که بیان له کیشوره یک و زه مه نیک و کولتوریکه تی تر دا ژباون. هه ردوکیان دوو که سایه تی نه که تیقی سه ده ی بیسته من چله پرووی بیر کردنه وهی سیاسی و بیرونی ناسونالیزم و پراسیزم (به عس و نازیته). ئایا جیهانیستی سه دام حسین چ جیاوازیه کی هه به له گهل ته وهی هیتله ردا. ته وهی به عس له گهل ته وهی نازیته تدا؟

یه که م پیاو کوشتی سه دام

له سالی 1955 خالی ده گوژیته وه بو به عداد. سه دام لییره ده چیه قوتایخانه ی الکرخ و له ناوچه ی التکار ته گه وره ده بیته. ژماره یه کی زوری بنه ماله ی تکریت سه رچاوه ی ژبانیان به دزی و جه رده ی سه ر جاده کان په پیداکان و به شیه ی مافیا کومه لگای به عدادیان داگیر ده کرد. بنه ماله ی تکریت له به ره وه ده سه لات په پیداکان و گبر و گرفت و روداوی بنه ماله به ریگای خوین رشتن چاره سه ر ده که ن. یه که م پیاو کوشتی سه دام لییره دا ده بیته.

بهره فرمانی خالی چه ته به کی نا کوکی خویان، مامیکی دووری خوئی (سعدی) ره می ده کات و ده بکوژیته. بهم ره په فتاره سه دام په پوهندی ته سک و نریک به بنه ماله ی تکریمه وه دوویات ده کاته وه. هه نگا ویککی به کم که بوونی خوئی به تیرور و زه بروزه نگی بی به زه بی و دل ره فانه ته مین ده کات.

سه دامی حسینی قوئاغی گوره بی

له هه لسه نگانندی کو تایدا ده بینن که سه دام حسین که سیکه که چه ند شیت و شه یدای ده سه لاته و له پرووی دهرونیه وه مروقیکی زور نااسایه. خوشی ده بینت له کوشتن و خوین رشتن و به کومهل مروف له ناو بردن. به تایهت عدی له ره فتار و سروشتی مروف کوشتن و نه خوشی دهرونی به ته وای هاوشیوهی باوکی بوو. سه دام که سیکه که به بی شه پرو جه ننگ نه یده توانی بژی و ته نها له باروزروفی شه پرده هستی به سه لاهه تی ده کرد. له و کاته وه هم که سه و داروده سه که می ده سه لاتیان گرتبه ده ست، شه پیمان به دواي شه پرده به ریا کردوه، چه له ناو عیراقیان له گهل وولاتانی ده وروپشت بویت. هم که سه نه گه تیقه هیچ کات ناماده ی ته وهی تیا تاکرپه وی و تالانی و خوده وله مهند کردن و نوانندی ره فتاری نه بوه ده سه لات له گهل هیچ که سه و لایه نیکی تر به ش بکات و مه به هستی به کم و سه ره کی ده سه لات و حوکمی نااسایی بوه، بی ترسی لپی سینه وه، و بیگویدانه پره نسپی خوره وشت و ناو زرانندی کومه لایه تی و که سایه تی خوئی و بنه ماله که می. بوئه مه به سه ش ناماده بوه ته پرو و شک پیکه وه بسوتیت. خیزانی سه دام و بنه ماله که می، هه ره که بنه ماله ی سو موزای نیکاراگوا به جوریک فهرانه وایی عیراقیان ده کرد، هه ره که سه روهت و سامانی وولاته که هه میشه هی خیزانیک بویت. سه دام خاوه نی 68 کوشک بوو له عیراق دا و میله تانی وولاتیکی ده وله مهنیشیان کرده سوالکه ر و کویره وه ری و برسییان به سه ره ملیونه ها مروف هینا و، وایان له م وولاته کرد که جیگای مروقی زانا و هونه رهنه ند و پروشنیبرو لیهاتو و دیموکراتخوازی تیدا نه بیته وه و نریکه می شه ش ملیون ها ولاتی عیراقی له بنه رته تدا به هوئی هم رژیسه وه کوچ و ره ویان بو ده ره وهی عیراق کرده. دواي ته وه موو به سه ره ها تانه ش که به سه ره گهلانی عیراقی هینا که چی به ناوی موعاناتی گهل عیراقه وه داوی لبردنی نابلقه نابوریه کی سه ره عیراقیان ده کرد له ری کخراوی نه ته وه به کگرتوه کان. پروانه سایکولوجیه تی ناته وای که سیک، یان چه ند که سیک که بهم شیوه درپندانیه بازرگانی به موعاناتی گهل که می خویره وه بکات، بازرگانی به برسیتی و مردنی منداله وه بکات له کاتیکدا که خوئی و بنه ماله که می وه که هارون الرشید ده ژبان و له ناو قولایی کویره وه ره که ده کوشکی نویتر و مؤدیترتی بو خوئی دروست ده کرد.

بین وه فای و بین پروایی

له سروشتی هم که سه دا دروژنی و بین وه فای و بین پروایی ره گی قولی هه به و نه مه ش دوباره نااسایه بوئه و پیکهاته می که سیکی وه که سه دام. به کیک له سروشتی هم پیاوه بی وه فایه. نه نانهت وه فای بو حسین کامل و کامل سه دامی میردی دوو که چه که می خوئی نه بوو. په یانی لیبور دنیسی دانی و کوشتیشنی. وه فای بوها وری می مندالی و کورپه خاله که می خوئی که سه ره بنه ماله و نریکی خوئی که وه زیری به رگری سوپای عیراقی بوو، عدنان خیرالله به و شیوه نامه رده نه له ناوی برد. پیشتر له گهلیدانی نیوه پرویشی خواردوه و دواي کوشتیشی له گهل چوه گورستان و شوینی کوشته که یشی کرده مزگوت. پاسه وانی شه خسی سه دام کریم الجبوری دواي هه لاته که می بو پاریس به ته وای باس له شیوهی کوشته که می عدنان خیرالله ده کات. نه مرو که پیت ده لیت برامی و هه موو شت نه داتی و سه بین ده تکوژیته و له گهلشت دپته گورستان، 23 ملیون مروقی عیراقی کرده کوبله و نامرزی یاری و ده برینی رق و کینه و پرکردنه وهی نوقسانیه که سایه تیه کانی خوئی. لیرده ناماژه به پیوستی بو لیکولینه وهی ته وه ده کم که ته و فاکه رانه چی بوون که که سه و رژی میکی ناوها بتوان 35 سال فهرانه وایی بکن بی ترسی روخانی سیسته مه سیاسی که. هوئی ته وه له چیدایه که میله تیکی وه که عیراق به وه موو توپوزیسیونه یه وه به رامبه ری نه توانی بر وخیته؟ به قه ناعه تی من سه دام حسین به ره می واقعی کومه لگای عیراق خویره تی به تایهت، وهی روزه لاتی ناوه راست به گشتی. دیاره زلهیزه کانی وه که ولاته به کگرتوه کانی ته مریکا باش له سایکولوجیهت و نه قلی هم

که سه سهیره کولونه تهوه و زانیویانه بو بهرزه وهندی خویمان چون مامه لهی له گه لدا ده کهن . سه دام هه تا ئیسته هه رچی کرده هه مووی به قازانجی دهروه و بازرگانانی چهك ، به لام زیان بو سیاست و ئابوری و سومعهی عیراق و ئومه عه ره بیه کهمی سه دام گه راوه تهوه .

سه دام و دیموکراسیهت

سه دام باش له و پراسیه تیگه بشتبو که نهو ، و دیموکراتیهت دوو شتی زور جیاوازن له به کتر . زور باش ده یزانی که بوونی دیموکراتیهت مانای نه مان و له ناوچوونی نهو و کوتابی هیئانه به رژیم و بنه ماله و داروده سه کهمی . له بهر ئه م هویه ناچار بوو که ته نیا به جهنگ و تیزور و سیاسه تی داپلوسین بتوانیت له سه ده سه لات بینه نهوه . هه ره ها داروده سه کانیشی باشیان ده زانی که چاره نویسیان به سترابو به چاره نویسی ئه م و رژیمه که وه هه ره بو به به توندیش به رگریان له مانه وهی ده کرد . له بهر نه وهی مه بدهی تیئاندا و نبوو بو به هه رزوو چه کیان فری داو له تهنگانه دا پشتیان له سه دامیش کرد و هه لاتن . حیزب و حکومهت و ئایدیولۆجیا ده میک بوو پۆلی خووی وون کردبوو . سه دام خووی کردبوو کاریزمایه که که ده بو یست جیگای هه مووی بگریته وه . ئه نجامی ئه م سیاسهت و بیر کردنه وه به ش چی بوون نه وه تا به پروونی بینیمان . گرنگ لیره دا نه وه به که گلی عیراق پاش هه له سه نگاندن بتوان له میژووی خویمان فیڕ بین . سه دام به بیروپرای من نه که هه ره بو گه لانی عیراق خه ته ره بوو به لکو خه ته ره بوو بو مروفایه تی . که سیك و کوره کانی به دهستی خودی خویمان به سه دان مروفی بی تاوانیان کوشتییت و دهستی ناموسیان بو ئافره تان درێژ کردییت و دواتر بیشیان کوزن و خوشیی له م ره فتاره بینن و به ناوی ده وله ته وه پۆلی دزی و جهرده بینن ئیتر ئه بیته چ سیسته میکی پهروه رده و ریفرمی کومه لایه تی له مانه وه چاره و پوان بگریته . ئیتر شتیکی سهیره نه که دیاره ی خراب له ناو کومه لانی خه لکی ئه م وولاته دا دروست بیته و دروش بوته به شتیکی سسته م و کومه لگا که . بو مانه وهی خویمان و سروشتی رژیمه که بیان هه ولیان داوه خه لکی عیراق به وشیه به پهروه رده بکهن که بگوئیت له گه ل بیر کردنه وه و ره فتاری نا کومه لایه تی خویمان و به م شیوه به ش شانس مانه وه بیان به هیژ تر بوو . به واتا ولایتیک که به ته نیا جیگای ئه م جوړه مروف و کومه لانه بیته وه .

گوڤاری هه فتانه ی به ناو بانگی ئه لمانی شپیکل له ژماره ی 32 / سالی 1990 ده نویسی : شاره زایه کی ئیسرایلی بولیکولینه وه له نویسی ده ستوخه تی مروف ، ده رباره ی نامه به کی دهستی سه دام حسین ، بی نه وهی پیشتر بزانیته نویسی کیه هه له سه نگاندن کی زانستانه و ده رونیانه به م شیوه به ده کات :

" ئه م مروفه که وتوته ژیر میزاجیکی زور به رزو نزمه وه و نه فسیهت و که سایه تی چه سپو نیه . ئاماده به زور بریاری قورس بدات و به جیشی بهییت .
حه زی زور له زه بروزه نگه و خه ته ره بو کومه لگا . پپوسته زور به زوی له کومه لگا دوور بخریته وه و بنیردریته شوینی چاره سه ره کردنه وه . "

- شه پری کورد و ویران کردنی کوردستان ، شه پری شیعه و ویران کردن و وشک کردنی هورپه کانی خواری عیراق ، وه هشت سال شه پری ئیران . داگیر کردنی کویت و دزی و تالانی و ده ست درێژ کردن بو ناموسی دانیشوانی و هه ره شه کردن له هاوسیگانی عیراق و بازرگانی کردن به کیشه ی فه له ستینه وه . پر کردنی به ندیخانه کان له به ند و نه شکنج و ئازاردان و له سیداره دانی هه زاران مروف و گوپی به کومه ل . کوشتن به ژه هری سالیوم و تواندنه وهی مروف له حه مامی تیزاب دا . بی سه روشوین کردن هه زاران هاوولاتی بی نه وهی پوژیک له پوژان بدوزینه وه ، و کردن عیراق به به ندیخانه به کی گه وه . دروست کردنی چه کی کیمیاوی و بایولۆجی و به کارهینانی و هه ولی دروست کردنی چه کی نه تومی . به کارهینانی گازی ژه هراوی به سه ره زاران مندال و ئافرهت و پیر و مروفی بیگناه که توانای به رگری کردنیان له خو نه بیته . ئه نقال کردنی ده بیان هه زار هاوولاتی مه ده نی کوردی و بیسه روشوین کردنیان ، وهینانه دواوه ی باروگوزرانی ئابوری و کومه لایه تی و روشنبیری عیراق که به کیکه له وه به کم وولاتانه ی که حامورابی ده ستوری تیدا نویسی و به کم ناوچه به که شارستانی تیدا سه ری هه لدا ، ئه م وولاته ی بو زور زیاتر له ده بیان سال بو دواوه گیرایه وه . ئایا به ریوه بردنی

وولات و سیاست کردن بهم جوړه ده بیت؟ ئایا چ مرؤف و پارت و حکومتی کی ئاسایی و عیلمانی و ژیر و هه ر که میک تیگه پشتو و بهم جوړه ره قنار ده کات؟

سه دام حسینی سه رده می ده سه لات

سه دام حسین له گه ل بیده سه لات کردنی سوپادا و دوور خسته وهی دوا جه نه رالی ناسراو احمد حسن البکر چوه لو تکه می ده سه لانه وه و بوه دکتا توریکی تاکر په و. له سالی 1979 نه و دیکتا توریه ته هاته کایه وه که میشل عفلق پیش چل سالی نه و کاته باسی لیوه ده کرد گوايه بو گه پشتن به ئامانجه کانی عه رب. سه دام دواتر بوه سه ره ک کومار، سه روکی سوپا، سه روکی نه نجومه نی سه ر کردایه تی شوړش، سه کرتیری گشتی حیزبی به عس و چه ندین ناو نیشان و پله می دابو به خوئی وه ک: باوکی گه لی عیراق، شمشیزی عه رب، روژی گه ل، سه روکی ژیر. هه روه ها وینه و په یکه ری نه م "سه روکه ژیره" به گه وره می له به رده م چونه ژوره وهی هه موو گوند و شاریکدا و له هه موو گور په پان و بازار و شوینیکدا هه لو اسراو بوو که ده پر وانیه نه و گه ل ژیره ده سه کراو پیدا. سه دام ده بیوت: "من سه ر به بنه ماله می هاشمیه کانم. به واتا سه ر به بنه ماله می موحه مده. سه دام نه م قسه به می له و کاته دا کرد که جه ننگ له نیوان عیراق و ولاته په گگرتوه کانی نه مریکادا نریک بوو له ته قینه وه. بهم قسه به سه دام ده بیوست نه و مافه بدات به خوئی که نه م مافی ئعلان کردنی جهادی هه به وه هه موو عه رب مؤبیلزه بکات دژ به "نه مریکای شه یان". گوايه که بنچینه می سه دام ده گه ریته وه بو پیغه مبه ر بیگومان درو په کی ئاشکرایه.

له دوا می سالی 1979 وه، دوا می نه وهی سه دام سه ر جه م ده سه لاتی له ده ستدا کو بووه، به تایبه ت که بوه سه روکی نه نجومه نی سه ر کردایه تی شوړش گرنگرتین پو سه کانی ده سه لاتی دایه ده ست نه و که سانه می سه ر به بنه ماله می نکریت بوون. سه دام حسین پیوستی به حیزب بوو وه ک ئامراز بو سه لامه ت کردنی ده سه لاته که می و بو هه مان مه به ست سوو دیشی له ری کخراوه جه ما وره په کانی حیزبیش و ه رده گرت. بو نه م مه به سه ت کار یکه ری و رول و ددانپیدانانی حیزبی به هیژ ده کرد هه ر چه نده عیراق له لایه ن تاکه ده سه لات داریکه وه فه رمان په وایی ده کرا. به واتا حیزب لی ره دا هه روه ک چون له ده سه لاتی سیسته می سیاسی پاترمونیا لیزمدا باوه وه ک ئامراز بو ته وازون پیدان و به رژه وه ندی ده سه لات به کار هیئراوه. به هه مان شیوه ده وله تیش. هه روه ک پیشتر ئامازم پیدا سه دام حسین جیگی ئایدیولوجی حیزبی به عسیشی گرت بووه. لیزه دا ده بیت ئامازم بو نه و راستیه ش بکه م که نه م شیوه میتودانه می حیزبی به عس ته نیا نمونه نیه له ناو عیراقدا، و عیراقیش ته نیا نمونه نیه له ناو چه می روژه لاتی ناوه راستدا. ئایدیولوجیه تی حیزبی به عس له دوا می گرتنه ده سه لات له لایه ن سه دامه وه، به تایبه ت له دوا می سالی 1979 وه به ره و دواوه کشا. نه م دیارده به نه و تکریتانه شی گرتوه که له ناو حیزب و ده وله تدا پو سه کانیان بو به رژه وه ندی سه دام له ده ست چوو. له کاتی جه نگی عیراق - ئیرانه وه سه دام به پله می به کم ئیعمادی کرد بوه سه ر خیزانه که می خوئی. هه روه ک شیوه می سیسته مه ته قلیدیه کانی ناو چه می ده وله ته کانی که نداو، ده وله تی عیراق بوه جوړیک له پر وژه می خیزان هه روه ک نه وهی بنه ماله می سو موزا له نیکارا گوا.

فاکته ره کانی پاراستنی ده سه لات

کومه له فاکته ریک هه ن که بوونه ته هوئی مانه وهی ده سه لاتی کومه له سیسته میکی سیاسی، ئیتر له شیوه می ده وله ت و حکومت دا، یان له شیوه می حیزبکی ئوپوزسیون دابیت. له ناو نه و فاکته رانه که ده وله ته کانی ناو چه که می گرتوته وه، ئیتر له عیراقی سه دام حسین، کویت، یان له ده وله ته کانی تری ناو چه که دا بیت که ته وازونی سیاسی نه م لایه نانه می را گرتوه بریتین:

1) له و شیوه ستروکتوری جوگرافی دهوله ته دهستکردانه ی که له دوای جهنگی به که می جیهانیه وه له لایهن کولونیا لیزمی نه و رویه وه دروست کران و هه ره له و ستروکتوره بیدا پاریزاون . هه موو گورانیك به سه ره هم پیکه ته جوگرافیا یه ی هم ده وله تانه دا نه نجامی ئیقیمی به دوای خویدا ده هیئا . سه باره ت بهم ستروکتوره هه ردوو زلهیزی روزه لات و روزه ناوا ته با بوون . هم سیاست و ستراتیجه به سوودی ده وله ت و حیزبی وه که به عسیش گه راپه وه و هه ل و مه رجه کان بهم هوپه وه له بار بوون که سه دام بی ترس ده سه لاته که ی له م لایه نه شه وه پیا ریزیت . هه موو کیشه و پیکه دادانیك له نا و چوارچیوه ی هم ده وله تانه دا بو نمونه کورد له گه ل رژی می به عس دا به کیشه به ی ناو خو له قه له م نه درا . به کیتی سو فیه تیش نوپنه ری نه و سیاسته ته بوو که نه ته وه کان ده بی ت له نا و چوارچیوه ی نه و ده وله تانه ی که تییدا ده ژین گه شه بکه ن . له به ره هم هوپه به نیوده وله تی کردنی بزوتنه وه رزگار بخوازه کانی دژ به ده سه لاتی ناوه ند بوه کاریکی زور قورس .

2) فاکه ریکی تری هیشتنه وه ی ده سه لات و ته وازون دان به ده سه لاتی حیزبی به عس و سه دام حسین بریتی بوو له به کار هیئانی سیاستی زه بروزه نگ .

له به ره نه وه ی که ده سه لاتی شه ری و پیشکه و تو وه که نه وه ی روزه ناوا دره نگ ها تو ته کایه وه بوپه زوریه ی ده سه لاته کان له نا و چانه ی جیهانی سی هه ره هیشتا ده سه لاتی ته قلیده (له پراکنیک کردنی شیوه کلاسیکه که ی ده سه لات) و گواسته وه بو دیموکراسیه ت پرۆسه به کی هه روا ئاسان نابیت . له و ولاتانه ی تر (با له نا و چه که ی خو مان له هی کومه لگای روزه لات و ئیسلامی بمینه وه) که کوردیش بی به ش نیه لی ، حکومت له ژیر ده سه لاتی حیزب دایه ، سوپا له ژیر ده سه لاتی حیزب دایه . په رله مان له م نا و چه به دا ته نیا روو که ش بوه ، نه گه ره به بویت ، و نه میش له ژیر ده سه لاتی حیزب دایه ، حیزبیش له ژیر ده سه لاتی ده سه لاتاری تا ک دایه . سه روکی حیزب ، حیزب ده کاته ئامرازیك بو شو ر کردنه وه ی نه فکر و ئایدیولوجیه تی خو ی بو ناو کومه ل به ریگی حیزب و ده زگا کایه وه ، بو نمونه به ریگی ری کخراوه پیشه یه کایه وه . هم جو ره ده سه لاتدارانه حیزب ده که نه ئامراز و قه لغانیك بو خویان و دوور خسته وه ی چاو و سه رنجی راسته و خو ی جه ماوه ره له خو ی بو نه و شوینانه ی (سیاسی ، ئابوری و کومه لایه تی و بنه ماله ی) که مه به سته تی چاوی نه چیه سه ره . جاری واش هیه ره خنه له ده سه لات و حکومت و حیزبیش ده گری ت و تا ک ره وانه ری فورم ده ره کات و سه ره که و ته که بو خو ی و ناوی خو ی تو مار ده کات . بو مانه وه ی خو ی له سه ره ده سه لات نه وانه دینیه ناو حیزب و نه لیه سیاسیه که و جهازه به ریوه به ره کان و ده یانکاته به ریپرس و کومه لی به لی و پا به ند بوون ، که چا و له لایه نه خراپه کانی و ده سته که و ته ئابوریه کانی ده سه لاتدار و فه ساده ئیداری و سیاسته ته شه خسیه کانی ده سه لاتدار خو ی و بنه ماله که ی دا جنه ن و پیا ریزن . ده سه لاتدار مه به سته تی ترسی هه لگه رانه وه ی نه بی ت لی ئیتر بی گویدانه لایه نی چونا یه تیان و مه ترسی فه ساد بوونی سیسته مه که که نه نجامی خراپی بو کومه ل لی ده که و پته وه . بهم جو ره حیزب و حکومت و کومه لیش نه خو ش ده که ون و دواتر ده رمانی چاره سه ره کردنی ئاسان نابیت . هم جهازه و ده سه و دایه ره و جو ره به ریپرسانه له پیناوی به رزه وه ندی خو یان (کورسی و ماده و لای هه ندیکان نه قسی که سایه تی .) به رزه وه ندیبه کانی ده سه لاتدار له نا و حیزب و کومه ل دا ده پاریزن ، و نا راسه تگو ده بن به رامبه ره به کومه ل و خوشیان ، و هه میشه خو یان واده ره خه ن که زور مه بده ئی و به وه فان . به رزه وه ندی هم که س و ده زگایانه ی بهم شیوه یه بوونه ته به ریپرسی ده سه لات له وه شدایه که له پال سییه ری ده سه لاتدار دا بژین و نه مانیش ناو و ناوی حیزب و سییه ره که ی (نه و) ده که نه قه لغانیك بو خویان و بو به رزه وه ندیبه کانی خو یان . قوریانی کوتایی بریتی ده بی ت له راستی و دادپه روه ری و کومه لگا و پیشکه و تن و ته سک بو نه وه ی بیرو هوش و چینه بی ده سه لات و هه ژاره که که هه ره نه میشه به ره ده وام ده بیته خوراکی شه ر و جهنگ و سوتان ، و هه میشه ش به ناویه وه قسه ده کری ت ، و نه نانه ت له لایه ن نه و شیوه ده سه لاتانه وه بازرگانی به موعانا تیشیا نه وه ده کری ت و خه لکائی کیشی پی ده خه نه گریان . نه مه ش به کی که له و چه ندین ئامرازه ی راکیشان و نه و میئودانه ی که ده سه لاتدار کاریان بی ده کات هه ره بو نمونه حیزبی به عس و سه دام حسین .

خەڕ کردنەوی دەسەلات لە دەست دەسەلاتداردا

دەسەلاتداری تالک و پاتریمۆنیال لە پەرسیددا مامەلە لە گەل دەسەلات دا بە جوړیک دە کات هەر وەك مامەلە کردن لە گەل شەکیکی شەخسی دا . هەر بۆیە دەتوانیت مەزات ، یان وەرەسایەتی پێوە بکات . ئەو جوړی دەسەلاتە لە لایەن ئەلیتەییەکی سیاسی و جیهازی بیروکراتیە تێکەووە دەورە دراووە کە بە ناوی پەرسیبەکانی حیزب و دەوله تەووە کار دەکات ، بەلام لە راستیدا هەولی سەرەکی ئەووە ئەدات دەسەلات و تەئسیری گەورە تر بۆ دەسەلاتدار دروست بکات و بیاری بێت .

* لە ژێر دەسەلاتی سەرۆکەووە (دەسەلاتدارەووە) مەملەتی دەسەلاتی ئەلیتەکان هەیه کە زۆریە جار لە لایەن دەسەلاتدارەووە دروست دەکریت و دەخولقینریت بۆ ئەووی جیگاکی خۆی پتەوبکات و مەجالی کرداری زیاتر بۆ خۆی دروست بکات . سەدام حسین شەش جوړ لە دەزگای موخا بەراتی هەبوو کە هەر یە کەشیان چاودیری ئەووی تریان دەکرد و بۆ چوونە سەرەووە بەرامبەر بەیە کتریش زانیاریان دەگەیا نە دەزگا لێرسراووەکانی سەرەووە . هەر بەم جوړە دەسەلاتدار هەولی ئەووە ئەدات دوو بەرەکی بچاتە ناو هیژە ئۆپۆزسیۆنەکانەووە و بەم شیووە دەسەلاتداری گەورە تەوازونی دەسەلات زیاتر بۆ خۆی دروست دەکات و هەر وەها رۆلی حەکەمی سیاسیش ئەداتە خۆی . تەنیا دەسەلاتدارە کە بپاری ئەدات ، کە تاپا پێشنیازی سیاسی ، بەرنامە ، و ستراتیجیەت و تانمانج ، شەر و ناشتی کە لە ناو ئەلیتە کەدا نوینەرایەتی دەکرین بکرینە بپاری ، یان نە ؟ تاپا (مجلس قیادە التورە) وەك ئەلیتەییەکی سیاسی بە عەس ، و هەر وەها (مجلس الوتی) دەیان توانی چ بپاریک سەبارەت بە جەنگ و ناشتی و ئابوری بەدات بپاری سەرۆک سەدام ؟ تاپا ئەم دیاردانەیی کە پێشتر ئامازەم پیدان لە عێراق و کۆمەلگای رۆژەلاتی و ئسلامیدا چوون هەلە دەسەنگییت ؟ تاپا دروست کردنی ئینستیتیوی لیکۆلینەووە سەبارەت بە جەنگ و ناشتی و سیستەمی سیاسی لە عێراقی کۆن و نوێ دا و هەلسەنگاندنی میژووی سیاسی عێراق بە پێویست نازانیت ؟

لیکۆلینەووی شەر و ناشتی پێویستە با بەتی بواری زانست بیت

مروفت بە داخەووە هەر زوور و داووەکانی دوینی لە یاد دەچیت و بیری کور تە بۆ میژوو . بۆیە رینگا گرتن لە یاد نە چوونەووی میژووی سیاسی بە پەلەیی یە کەم ئەرکی دیموکراتیخواز و ناشتیخوازان و بزوتنەووی ناشتی و رۆشنیاریان ، بەلام ئەرکی بواری زانستە و ئینستیتیوتە زانستیه کانه . ئیستەش لە ئەلمانیا دوا 58 سال ئینستیتیوتی تاپبەت سەر قالی لیکۆلینەووی سیاسەت و ئایدیۆلۆجیەتی فاشیەکانی نازی تە و نە کە هەر لەو میژوو خە تەر و رەشە دە کۆلیتەووە کە بوە هۆی کوشتن و بریندار کردن و بی سەر و شوین کردنی دەیان ملیۆن مروفتی ئەم سەر زەمینە و ویرانکاری بەدوا خۆیدا هیئا ، بە لکۆلەو مەرجانەش دە کۆلیتەووە کە چوون ئەم رژیمة توانیوەتی ئەو و نە سال فەرمانرەوایی بکات و تەوازونی سیاسی و حیزب و دەوله ت رابگریت بەو هەموو جەخت و شەر و جەنگەشەووە کە رۆبەرۆی بونەووە . کەواتە ئەو فاکتەرە چینی کە بۆ تە هۆی ئەووی رژیمی عێراقی سەر دەمی بە عەس لە گەل دوو شەر ی کەنداو ، و شەری ئۆپۆزسیۆنی ناو خۆ و ئابلقەیی ئابوری و زۆری کەش بتوانیت 35 سال چمکی دەسەلات لە عێراقدا بە توندی بگریت بە دەستەووە ؟ هەر بۆیە گرنگە لە عێراقدا ئەم جوړە ئینستیتیوی لیکۆلینەووە و ئەرشیقە سیاسی و میژویانە هەبن بە ناوی (ئینستیتیوی زانستی بۆ لیکۆلینەووە لە جەنگ و ناشتی) لە میژووی سیاسی عێراق بکۆلیتەووە و ئەنجامەکانیان بجزینە بە ریاس و لیکۆلینەووە و دانوستاندن کە پێویستەکی میژویی و سیاسی و مرویشە کە نەووەکانی ئیستە و داها توش کە لکی لیوەر بگرن . جەنگ لە میژووی مروفتا بە تیدا دیاردەبە کە کە بی هۆ و بی ئەنجام نەبوە . مەسەلەیی شەر و ناشتی ناگریت بە تەنیا با بەتی سوپا ، یان سیاسەتە داران بیت . لیکۆلینەووی شەر و ناشتی دە بیت پێش هەموو شت با بەتی بواری زانست بیت . وە زانستیش لە ولات و کۆمەلگای ئیমে دا دە بیت با بەتی هەمووان بیت چوونکە کیشەیی هەمووانە و گشت لایەک تەرەفن لە خوشیەکاندا ، ولە ناھەمواریەکان و روداووەکانیدا . بۆ ئەم تانمانجە پێویستە هوشیاری رای گشتی بۆ ئالتەراتیقی شەر ، بەواتا ناشتی دروست بکەین ، چوونکە ئەم بپاریە دە بیت بدیرت ئە گەر بمانەووت ئاین دەمان مروفتا گەشە بکات .

کومه لگای کورد و عیراق به گشتی به کیکه له و کومه لگایانه ی که له میژووی دورو نزیکی خویدا ژماره به کی زور له جهنگ و پیکدادانی خویناوی به گشت نه نجامه ئابوری و کومه لایه تی و سیاسی و سایکولوژیجه کانیه وه به خو به وه بینوه و له سه ر ئاستی نیوده وه تیش شوینه واری قولی خووی جیهیشتوه . له سالی 1961 وه هه تا نه مرو که به لایه نی که مه وه شه ری رژیمه یه که له دوا ی به که کانی عیراق به رامبه ر کورد و شه ره کانی ناو خووی کورد خو به وه به رامبه ر به خووی به بو چوونی من به لایه نی که مه وه نیو ملیون مروقی کورد کوژرا وه ، و زیاتر له یه که ملیون بریندار و که م نه ندام و ده ره به ده ر بوه . ئیتر نه گه ر ئماژه بو ملیونان کوژرا و برینداری عیراقی بکه مه ره بو نمونه له هه ر دوو جهنگی که نداودا و له شه ری ناو خویدا . نه مانه هه مووی پیوستیان به لیکولینه وه هه یه بو تیگه بیشتن له میژووی کون و نوی و بو تیگه یاندنی مروقی عیراقی و ناوچه که وه که به شیک له میژووی مروقایه تی ، و تیگه بیشتن له میژوه که ی خووی و بو بر یاردانی هه لباردنی ناشتی وه که ئالته ر نا تی شیک بو جهنگ و واز هیئان له که لتوری جهنگ .

